

**Latviešu valodas un literatūras
3. posma olimpiāde 11.–12. klasei
2012. gada 30. martā**

1. daļa

Zināšanu tests

Izlasiet Kārļa Vērdiņa dzejoli „Ziņģe par Faustu”!

Raini saķer notiesā
Raini ieliek cietumā
bet ko Rainis? šis neko –
Faustu ņem un patulko

Raini rāj un trimdā dzen
Aspazija raud un sten
gadi nāk un gadi skrien
šis tik tulko tulko vien

Rainis atkal Latvijā
Rainis runā mītiņā
atnāk mājās paklepo
atkal Faustu patulko

Rainis bēg uz Eiropu
sargā savu dzīvību
kaut ar' pats kā priede lauzts
ķešā viņam atkal Fausts

atnāk Mēness meitiņa
kas top no Raiņa mīlēta
paņem drusku pabučo
atkal Faustu patulko

jūras malā vēji krāc
Aspazija rūc un šņāc
aizmieg Rainis gultiņā
zīmulītis kabatā

Rainis beigts un Aspazija
taču nerimst poēzija
laik' no laika šo un to
citi atkal patulko

Eslingenē Vorkutā

Stokholmā un Ņujorkā
Maskavā un Visbijā
tepat mīļā Latvijā

visi tulko šo un to
tulkoju es ar' kaut ko
un tu arī nesēro –
paņem Faustu patulko!

1. uzdevums (16 punktu)

Atrodiet un no dzejolī izmantotajiem vārdiem formulējiet astoņus Raiņa dzīves vai daiļrades faktus! Īsi komentējiet tos!

Piemērs:

1.1.

a) (*fakts no dzejolī izmantotajiem vārdiem*) Rainis beigts

b) (*komentārs*) Rainis miris 1929. gadā.

1.1.

a) _____

b) _____

1.2.

a) _____

b) _____

1.3.

a) _____

b) _____

1.4.

a) _____

b) _____

1.5.

a) _____

b) _____

1.6.

a) _____

b) _____

1.7.

a) _____

b) _____

1.8.

a) _____

b) _____

2. uzdevums (14 punktu)

Izlasiet tekstu!

Kungs labs, ja tik ļaudis būtu labi

Nez kurā tāļā muižā bij cieši niknis kungs, ļaudis viņu varen necietuši un bēgtin bēguši. Pie niknā kunga bijis manīgs staļļa puisis Jānis, tas ar gribējis laist pekas vaļā. Puisis reiz, stallī zirgu tīrot un kungu tuvumā juzdams, tā runā it kā pie sevis: „Lai saka ļaudis ko sacīdami, kungs labs, kad tik paši labi. Saka,¹ kungs nelaižot baznīcā, kad tik palūgšos vien, laidīs – kungs labs, lai tik paši ir labi; kungs laidīs baznīcā un dos priekš brauciena pat svārkus, ja tik prasīšu; kungs labs, nau ne ruņas, ja tik paši labi būtu. Es zinu, kungs arī dotu savus zābakus un bikses, ja palūgtos, kungs labs, lai tik paši ir labi. Ko nu par to, – kungs dotu pat šo zirgu, ko svētdien jāt baznīcā, ja tik labi palūgtos, kungs dotu pat pulksteni ar ķēdi, ko paštātēties. Kungs labs, ja tik paši labi,² lai tur ļaudis melš ko melsdami. Kungs labs, tik ļaudis paši nelieši.” Kungam ruņa bijusi, kā mēdz teikt,³ pa zobiem. Pēc ienācis pie Jāņa, prasot, kā nu labi ejmot,⁴ kā pie šā patīkot. „Paldies, kungs,” saka Jānis, „labi iet, cienīgs lielskungs, laba dzīve, cienīgs lielskungs labs visiem, ja tik paši labi būtu.” „Jā,⁵ Jānīt,” saka lielskungs,⁶ „tu man labs kalps, ja visi tādi būtu, tad būtu labi.”

Svētdien kungs pats piesola Jāņam, lai iet uz baznīcu, dod ar svārkus un zābakus, bikses un pulksteni, un savu zirgu, ko jāt. – Jānis aizjāj ar labā kunga mantu, bet atpakaļ vairs neatjāj. – Kungs labs, kad tik ļaudis būtu labi.

(Pēc Raiņa „Mazajiem Dunduriem”)

2.1. Atrodiet tekstā desmit vārdu un vārdformu, kas atšķiras no mūsdienu latviešu literārās valodas, labojiet tos un ierakstiet tabulā (katra atšķirība minama vienu reizi)!

N.p.k.	Vārds vai vārdforma	Mūsdienu latviešu literārajā valodā atbilstošs vārds vai vārdforma
<i>Piemērs</i>	<i>tāļā</i>	<i>tālā</i>
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		
8.		
9.		
10.		

2.2. Izdomājiet vienu sinonīmisku frazeoloģismu tekstā lietotajam frazeoloģismam *būt pa zobiem!*

Frazeoloģisms	Sinonīmisks frazeoloģisms
Būt pa zobiem	

2.3. Skaidrojiet tekstā numurēto pieturzīmju lietojumu!

N.p.k.	Numurētās pieturzīmes skaidrojums
<i>Piemērs</i>	<i>Pieturzīme atdala divas neatkarīgas teikuma daļas.</i>
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
6.	

2. daļa

Literārā teksta analīze

3. uzdevums (32 punkti)

Izlasiet Raiņa lugas „Indulis un Ārija” fragmentu!

Rainis. Indulis un Ārija

(citēts no Rainis, *Kopotī raksti 10.sēj. Dzeja*. Rīga: Zinātne, 1980, 86.–92. lpp.)

2. cēliens

INDULIS

(*Viens.*)

Ak, ko es teikšu? – Ir tik vāja vēl.

Un pats es apreibis no domu drūzmas.

Kā sniegputens man virsū brūk un jūk.

Gars pēkšņi atmodies, tās neprot tvert.

Un svešā laimes jūta visu trauc,

Kas pūlēm aptverts; mani pašu grābj

Un virpās griež.

*

(*Ienāk Ārija: viņai sega virs sarkanām drēbēm.*)

INDULIS

Ak, Ārij, pati tu jau spēji nākt!

ĀRIJA

Nes mani vairāk ilgas nekā spēki.
(Kaunīgi izplēš, tad aizsedz rokas.)

INDULIS

Man aši tev kas jāsaka.

ĀRIJA

Lūk, Indul,
Es sāku sirgt, kad aizgāji no manis,
Es topu vesela, kad pārnāci.
Šī sirds jau klausā vairāk tev, ne man.

INDULIS

Es mīlas klausībnieks, tu mana kundze.
(Nometas uz vienu celi.)

ĀRIJA

Cik skaisti der tev smalkais galma tikums,
Bet viņš tik auksts. –
(Skūpstā viņa galvu.)

INDULIS

Man top no viņa karsts.
(Atkāpjās.)

ĀRIJA

Tu atraujies? Tu bēdzi? Mani pamet
Tik ilgas dienas?

INDULIS

Man no tevis bail:
Ar trīsām vien es tevīm tuvojos,
Kur liegi roku uzliec – sitiens sit,
Kad vēli runāt, aizraujas man balss;
Bet tavas acis urbās man līdz sirdij,
Man sirdi raisīja no vietas nost
Un tevīm sēja klāt. Bet prāts un gars
Kā kvieši traucas prom nez kur, nez kā.
Es metos bēgt tur mežā; tas ir mans,
Tur cerēju pie s e v i s kļūt, – ak dievs,
Par t e v i šalca vējš, par t e v i klusums:
Kā šķēps tev šķind, kā vārga gultā guli.
Tad nācu atpakaļ, lai teiktu tev –

ĀRIJA

– Ka projām neej vairs nekad, nekad!

INDULIS

– Lai teiktu tev, ka mūžam jāšķiras,
Ka jāiet man, kaut neiespēju iet.

ĀRIJA

Kad vēl tu aizietu, es neizciestu.
Es gultā noliktos un neceltos,
Un celt tik zārkā mani ieceltu.

INDULIS

Ak, nerunā jel tā!

ĀRIJA

Tad paliec šeit,
Pie manis mūžam.

INDULIS

Kā lai palieku
Pie tevis e s, kad nav kur palikt t e v?
Tu svešā zemē esi, gūstībā,
Un briesmas draud tev jau šo pašu brīdi.

ĀRIJA

Lai svešā zemē, gūstībā, lai kur –
Pie tevis esmu es un palieku.

INDULIS

Nē, nē, pie manis nē!
I man kur palikt nau; še esmu svešs,
Tik viesis vien, kurš viesojas par ilgu,
Kurš ietu mājās, – tikai māju nau.

ĀRIJA

Man arī māju nau.
Es kara pulkā uzaugu kā bērns,
No zemes zemē klīstu sirojot,
Tik dienai dzīvoju kā kareivji,
Kam mājas tur, kur laupījumu rod.

INDULIS

Bet es, lūk, bārs no zemes un no mīļiem.
Tev ir vēl tēvs, un tev ir Embote.
– Kaut dzimtas mājas nau, ir tomēr mājas,
Uz laiku tverties tavā klaidu dzīvē.
Un nau tev Embote, ir Kuldīga.

ĀRIJA

Kas ir man Embote, kas Kuldīga,
Tik acīm skati, ausīm svešas skaņas;
Es šodien esmu še un rītu citur.

INDULIS

Kā visās ligzdās perē dzeguze.

ĀRIJA

Ak, Indul, ak, kā taurenīts es esmu,

Kā nepieņemta dvēselīte klīstu.

Vai nezini tai teikt, kur patverties?

INDULIS

Tev tēvs ir Embotē, kur tēvs, tur tu.

ĀRIJA

Kur tēvs, tur es;

Viņš mājas man, viņš biedris un viņš aukle.

Pie viņa mana dzīve karājas

Kā smalkais zirnekļauds pie zara vējā,

Bet mana dvēse klīst no zara nost,

Ar viegliem saules pavedieniem ritot,

Un ilgās sniedzas pietverties – pie tevis.

INDULIS

Pie manis nevar tverties. Sausš mans koks,

Ne ēnu saulē dod, ne sargu lietū.

Es teicu tev, ko velti plosi vāti?

ĀRIJA

Ak, mīļais, piedod: sāpes es tev daru –

Tev sāpes dziedēt gribu, visas vātis.

Vest tevi tāli prom, kur sāpju nau,

Kurp manu māti ilgas aizvīlka

No tēva prom uz skaisto Franciju,

Tur labāk mirt, ne mūsu zemē dzīvot.

INDULIS

Es zemē ieaudzis ar dziļām saknēm,

Kā kūriem mūža ozols; ārā gāzts,

Es varu nīkt tik še, ne projām bēgt.

ĀRIJA

Kam šķēps ir ass, tas nevar nīkt nekur.

Lūk, man ir arī spēks, ko šķēpu celt.

Mēs, divi bruņinieki, klaidosim

Un laimi nēsāsim uz zobengala. –

INDULIS

Man karo kreisā roka – gainītāja,

Bet labā zemi rok un sēklu sēj.

(Klusums.)

ĀRIJA

Es, ilgas dienas slima gulēdama,
Pie tevis kavējos ar savām ilgām,
Mēs jājam tālus mežu ceļus,
Tu nakti sūnās mani guldināji,
Man cepi putnus, es tev ogas šķinu,
Pret kariem karojām un dziedājām, –
– Es tevi vedīšu uz mātes zemi.
Vairs mātes nau; – man bij tik skaista māte,
Tās kvēlu acis man tik palika,
Ar tām es meklēju, ko nevar rast,
Un tomēr radīsim, – sniedz, Indul, roku!

INDULIS

Nekad es nevaru tev roku sniegt,
Tās kvēlu acis neviļus ies prom
Uz savu pasauli.

ĀRIJA

Tā arī tava,
Un kvēlu acis iet, līdz laimi rod,
Klīst saules pavediens, līdz pietveras,
Kur, lēni ligojoties, saule spīd.
Kad laime nāk kā tu, – es pretī nāku
Un tveru mirkli liktenim no pirksta.

INDULIS

Man mirkļa nepietiek, man vajga mūžu,
Mēs divas pasaules, kas nevar līgt,
Es sals – tu vasara, es sniegs – tu zieds.

ĀRIJA

Es tevi sildīšu kā vasara,
Tev sniegā ziedēšu kā sārtais zieds.

INDULIS

Jā, dienvidroze tu, es ziemeļērksis.

ĀRIJA

Ak, ērksis rozei bruņinieks un sargs.

INDULIS

Lūk: Jods un Kristus, – tie tik kauties var.

ĀRIJA

Lai tie tik kauties var, mēs varam skauties.

INDULIS

Ak, tu tik smeļies, manim trīso sirds.

ĀRIJA

Nu, smeļies līdzi, trīsos lūpas vien, –
Ko briesmas izdomā, kas vēl mūs šķir, –
Es ašāk teikšu tev, kas savieno.

INDULIS

Tu vācu klaidone, es latvju virsaits,
Starp mūsu tautām mūža naids ir likts,
Kā staigņi purvi, meži, upes, klintis,
Kas mūsu zemes šķir, ko nevar pārkāpt.

ĀRIJA

Ak, Indul, tautu starpā naids ir likts,
Bet vai tu nejūti, kāds mīlīgs brīnums
Starp mums ir licis mīlu?
Pār staigņiem purviem, mežiem, upēm, klintīm
Spīd viena saule, visu zeltījot, –
Tā vizmā vieno mūs un mūsu tautu,
Tā lielā mīla.
Tev, niknais kareivs, būs tai jāpadodas.

Analizējiet tekstu, atbildot uz dotajiem jautājumiem!

3.1. Nosauciet un raksturojiet lugas fragmenta tēmu!

3.2. Raksturojiet lugas fragmenta konfliktu!

3.9. Atrodiet tekstā piecus 2. deklinācijas lietvārdus, kas ir uzrakstīti 1. deklinācijas formā!

N.p.k.	Lietvārds
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	